

Suo ja sen mystiikka yritysten palvelutoiminnan tueksi



Suo ja sen mystiikka yritysten palvelutoiminnan tueksi

Juho Haveri-Heikkilä

Suo ja sen mystiikka yritysten palvelutoiminnan tueksi

D. Muut julkaisut 7/2021

Lapin ammattikorkeakoulu
Rovaniemi 2021

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-410-9 (pdf)
ISSN 2342-253X (verkkojulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja D. Muut julkaisut 7/2021

Rahoittajat: Euroopan aluekehitysrahasto
(EAKR) / Lapin liitto

Kirjoittaja: Juho Haveri-Heikkilä
Kansikuva: Juho Haveri-Heikkilä
Taitto: Arto Huhta, Videcam Oy

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin ammattikorkeakoulu ja Lapin yliopisto
muodostavat yhdessä Lapin korkeakoulukonsernin.



Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla.

Sisällys

JOHDANTO	7
1. SUO JAKAA MIELIPITEITÄ	9
2. SUON SYNTY JA MYSTIIKKA	11
2.1 Aarnivalkiat, Virvaliekit	13
2.2 Taruolento Aarni tai Kratti	16
2.3 Soiden merkitys suojan ja hyödyn antajana	19
3. SUO KIRJALLISUUDESSA JA SUOMALAISUUDESSA	21
4. SUO ELINYMPÄRISTÖNÄ	23
5. SOIDEN HYÖDYNTÄMINEN MATKAILUSSA	25
5.1 Suo eri vuodenaikoina	27
LÄHTEET	33
KIRJOITTAJAN ESITTELY	35

Johdanto

Julkaisussa on selvitetty suomalaisen suon tarinaa ja sen merkitystä suomalaisille. Julkaisussa käsitellään suon merkitystä kansanperinteessä, kirjallisuudessa, virkistyskäytössä sekä matkailussa. Selvitys on koottu Lappi luxus -hankkeelle hyvinvointialalla toimivien yrittäjien avuksi ja tueksi tuotteistaa suolinympäristöä hyvinvointipalveluihin.

Lappi Luxus palveluja ja tuotteita lappilaiseen hyvinvointimatkailuun -hanke on Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR, Vipuvoimaa EU:lta) / Lapin liiton rahoittama hanke, jonka kesto on 1.8.2019 - 31.12.2021. LAPPI LUXUS -hankkeessa tuetaan lappilaisten luonnontuote-, hyvinvointi- ja matkailualan yritysten yhteistyötä ja elinvoimaa sekä kehitetään matkailun ympärivuotisuutta. Lappilaista luksusta ovat puhdas luonto, vuodenajat, hiljaisuus, yötön yö tai tähtitaivas. Kokonaisvaltainen kokemus syntyy aidoista, paikallisista ja luonnonmukaisista hyvinvointia edistävästä palveluista ja tuotteista.

Tavoitteena on, että lappilaista luksusta tuottavat yritykset löytävät hankkeen avulla toisensa ja kehittävät palveluja sekä konkreettisia tuotteita hyvinvointi- ja matkailualan yrityksille paikallisuutta, terveellisyyttä ja ekologisuutta korostaen. Tuotteiden tarinallistamisessa hyödynnetään hankkeessa kerättyä perinne- ja tutkimustietoa yhä vaativampien asiakkaiden tarpeisiin.

Suolla on monet kasvot ja se on tunnettu kovin negatiivisessa valossa, mutta sen positiiviset puolet ovat kuitenkin ylivoimaiset. Suon arvostus on muuttunut ja sen käyttömuodot ovat murroksessa, joka muuttaa suon käyttömuotoja. Julkaisun tarkoituksena on antaa lukijalle monipuolisempi tieto ja käsitys soista sekä soiden merkityksestä suomalaisessa perinnetiedossa sekä nykypäivänä.

1. Suo jakaa mielipiteitä

Suo jakaa mielipiteitä ja näkemyksiä ihmisten keskuudessa. Suo kokemukset voivat olla hyvinkin miellyttäviä tai epämiellyttäviä;

Siinä missä toinen muistaa suon suopursujen miellyttävästä tuoksusta, karpalon kirpeästä mausta, rahkasammalien tunteesta jalkapohjissa, kurkien iloisista kiljahduksista, rauhallisista aamuista auringon noustessa ja usvan verhon mystisestä tunteesta. Toiset muistavat suon raskaana paikkana vaeltaa, mätänevän kasvillisuuden tuoksusta, märkien kenkien lotinasta, hyttysten loputtomasta ininästä sekä arvaamattomana ja vaarallisena paikkana, jonne voi upota suonsilmäkkeeseen. (Kivelä A 2006)

Suolla on ollut moninaisia merkityksiä suomalaisille. Suosta on puhuttu negatiiviseen, että positiiviseen sävyyn. Suo on antanut kulkijalle turvapaikan, ravintoa, virkistystä, pelkoa sekä taruja ja mystiikkaa.

Suo on ollut myös eräänlainen tautien ja kirojen manauspaikka. Anna-Leena Siikala mainitsee, että keskiaikaisissa kuvitelmissa alisen maailman ja maanpinnan välillä oli esteenä pohjaton suo. Tämän rajapinnan ylittäminen viivästytti tuonpuoleiseen matkaavaa. (Lehto 2014)

Arto Seppälän mukaan ”Lähes jokaisella suomalaisella on omia suokokemuksia; syksyinen marjastusreissu, uurastus suometsien ensiharvennuksessa, maanviljelysmaan raivaus, turpeen nosto kuumana kesäpäivänä, turvekylpy, avaran ja villin suoluonnon luoma nautinto tai mystinen pelon maa.”
(Seppälä. A, 1999)

”Tarinoita kannattaa arvostaa ja kunnioittaa mielenkiintoisen perimätiedon jatkajina sukupolvelta toiselle. Tarinoiden rooli matkailun tuotteissa tulee tulevaisuudessa yhä korostumaan. Niille on kysyntää, kun aitous ja laatu taataan. Näin tapahtuu silloin kun ne ammennetaan kyseisen alueen historiasta ja kulttuurista. Todellisuuspohjan hakeminen tarinan sisällölle on kuitenkin turhaa”
(Wiiskari M & Lipponen O 2005)

2. Suon synty ja mystiikka

Suo on aina ollut suomalaisille mystinen paikka, josta on huokunut eräänlainen väli-maailmanhenki, kuolema ja sairaudet. Suo ei ole ollut kunnolla elävien eikä kuolleiden paikka, joka on koettu pelottavana paikkana, mutta se on myös kutsunut ja houkuttellut kulkijaa. (kuva 1) Monet kertomukset ja taruolennot liittyvät oleellisesti suolla koettuun mystiikkaan ja houkuttelevuuteen. Suo on koettu jonkinlaisena mitättömänä paikkana, joka tuli ihmisen valjastaa, jotta siitä olisi jotain hyötyä kuten viljelysmaaksi tai pelloksi. Suo on tarjonnut myös aarteita suomalaisin, marjojen ja parantavien yrttien muodossa sekä antanut suojapaikan sitä tarvitseville.



Kuva 1. Sumu ja ruska luovat mystisen tunnelman suolle, Juho Haveri-Heikkilä

Suon mystiikka tulee esille monissa suomalaisissa kertomuksissa ja kansanrunoudessa. Suo on koettu arvaamattomaksi paikaksi, joka on välillä vetinen ja upottava tai joskus kuin kuiva maa. Tästä johtuen on luonnollista, että soihin on liitetty monia haltioita, henkiä ja taruolentoja. (Laaksonen, 1995) Uskottiin, että suon syntymistarinaan ovat vaikuttaneet jättiläistytöt ja pirut. ”Suot ovat syntyneet siitä, kun jättiläistytöt kantoivat esiliinoissaan sammalia ja heittivät niitä järviin” tai ”Piru kuluki järviin myöten ja sitä hyvin upotti niin se sano, jotta kaikkivaltias ol kaikki hyväks tekevinnää vaan tuokii on keskentekonen. Luoja sano, jotta ei sinua varten siihen siltaa tehdä eikä kapeita kannaksii. Niin piru sano, jotta suan mie siihen sillan. Luoja sano, jotta kesken se luonti siulta jääpi ja kesken se on”. (Lehto 2014)

Suomalaisessa loitsuperinteessä suo liitetään raudan syntyyn ja sen alkuperään. Ennen kaivostoiminnan alkua raudanvalmistukseen käytettiin nimenomaan järvi- tai suomalmia. Ennen rauta koettiin erittäin väekkääksi aineeksi, jonka tuonpuoleista voimaa voitiin hyödyntää monenlaisissa taioissa. Raudan käänteentekevät ominaisuudet opittiin tuntemaan rautakauden alkaessa. Uskottiin, että näin vallankumouksellisella aineella tuli olla jotain tuonpuoleista. (Pulkkinen & Lindfors 2016, 302-303) Tästä johtuen soita alettiin arvostamaan enemmän ja suon haltiat tuli myös pitää tyytyväisenä. (Laaksonen 1995, Siikala 2008)

Raudan kerrotaan syntyneen suossa; Rauta valui suohon ja siellä se säilyi pitkään, kunnes karhu ja susi vaelsivat suolla ja niiden jalanjälkiin alkoi nousta rautaruostetta. (Pulkkinen & Lindfors 2016, 303)

”Susi juoksi suota myöten, karhu kangasta samosi. Suo läksi suen jaloissa, kangas karhun kämmenissä. Kasvo rautaset okahat suen sorkkien tiloihin, karhun kämmenten aloihin. Itse seppä Ilmarinta, takoja iän ikunen etsivi pajan sioa. Etsi päivän, etsi toisen, jopa päänä kolmantena löysi suolta rauta ruohon, teräs heinän hettehestä. Tuohon painoi palkehensa, tuohon ahjonsa asetti. Pani paian palkeheksi, housut hormiksi rakenti, turkkinsa tuhottimeksi”. (Lehto 2014)

Kun Seppo Ilmarinen syntyi, hän löysi raudan. Rautaa pelotti taas joutua tekemisiin tulen kanssa, mutta Ilmarinen tyynnytteli ja sanoi, että saat entistäkin upeampia muotoja. Suo sotkettiin ja rauta kerättiin Ilmarisen pajalle. Siellä rautaa alettiin sulattamaan velliksi, mutta rauta rukoili päästä pois tulesta. Ilmarinen vannotti, että jos tulesta pääset et koskaan vuodata verta vaan syöt kiveä ja puuta ja rauta vannoi Ilmariselle. Ilmarinen työsti raudan esineiksi ja lopuksi karkaisi raudan lipeään sopimuksesta huolimatta. Katkeroituneena Ilmarisen valan pettämisestä rauta on siitä lähtien vuodattanut verta. (Pulkkinen & Lindfors 2016, 303) Raudan on katsottu olevan alista alkuperää manalasta kotoisin koska ensimmäiset rautamalmit löydettiin juuri soista turpeen alta. ”Tuonelta tulewi, maan alta Manalan poika”.

Suot on liitetty myös seksuaalisuuteen ja synnykseen nevojen kosteuden ja lettojen hedelmällisyyden vertauskuvina. Kansanperinteessä lemmennostatus loitsuissa mainitaan myös suo. (Wiiskari & Lipponen 2005, 74)

”Nouse nyt kiihko kiima suosta, Häkärä häijyn nenästä! Lepikosta lehmän kiihko, Tallista orihin kiihko, Kiihko kissan kiukualta Koiran kiihko koppelista, Lapsen pienen lattialta Penikaisens penkin alta” (Wiiskari & Lipponen 2005 74)

2.1 AARNIVALKIAT, VIRVALIEKIT

Suomalaisessa kansanperinteessä on kerrottu paljon myyttejä aarnivalkeista, aarnihaudoista ja aarnikrateista. Kansanperinteessä on kerrottu aarteista, jotka on piilotettu suohon. Uskottiin, että aarteiden olinpaikkaa on ilmentäneet virvaliekit eli aarnivalkeat veden tai suonpinnan tuntumassa. (Pulkkinen & Lindfors 2016, 7) Niiden olinpaikkoja on myös yhdistäneet hiljaiset hetket asumattomilla alueilla. (kuva 3) Uskottiin, että virvaliekit harhaanjohtivat kulkijaa ja katosivat kun niitä lähestyi tai kulkija oli liian äänekäs (kuva 2). (Suomen luonto 2017)



Kuva 2. Kelo suon ja kankaan välimaastossa, Juho Haveri-Heikkilä

Tarinoita on kerrottu aina ja tästä syystä virvaliekkien tarina jatkuu yhä. Suoseuran kokoamasta ja suotarinoita sisältävästä Suon syvä syli kokoelmateoksessa kerrotaan tarinoita virvaliekkistä. Seuraavassa ote tarinasta Osmankäämmeistä vasemmalle, tarinan on kirjoittanut Tiina Poutanen.

*”Näetkö sinä muka eteesi? Heikki kysyi.
Anni ei vastannut, meni vaan.*

*Heikki tarttui Annia olkapäästä
pakottaakseen tämän pysähtymään ja näki valon.*

Pienen haalean liekin vipajamassa ilmassa vähän Annia edempänä.

-Anni toppaa hetpaikalla, Heikki räähkäisi. – Sinähän menet suotulen perässä. Aja se pois, lopeta laulamasta.

*Suotulet ovat syntyessään
tapettujen lasten sieluja, eikä ne tahdo ihmisille hyvää.*

Liekki palasi lähemmäs ja Heikki seurasi Annia hiljaisena kuivalle maalle. Nyt oli jo aivan pimeää.

*Liekin oikkuinen valo vipatti edessä
ja maa oli pehmeää jalkojen alla. Koko ajan tuntunut suoveden haju kävi väkevämmäksi, kirvelevän happamaksi.” (Seppänen A 1999, 73)*



Kuva 3. Virvaliekit ilmestyvät hiljaisina hetkinä kaukana asutuksesta, Juho Haveri-Heikkilä

Virvaliekit ovat hämmentäneen ihmisiä aina ja niiden merkitykselle on monia erilaisia teorioita. Virvaliekkien tutkimuksellisessa selityksessä taustalla saattaa olla kemiallinen reaktio, jossa soilla havaittu sininen tai vihertävä liekki johtuu suokaasuista eli metaanista, joita syntyy eloperäisen aineksen lahoamisesta. Liekit ovat ilmeisesti kylmempinä kuin tavallinen tuli, eivätkä tästä syystä polta ympäristöään. (Ilmatieteen laitos 2020)

Suomen luonnon artikkelissa Silmännäkijä kertoo kohtaamisesta virvaliekin kanssa;

”Kerran olen nähnyt virvatulen! Se sattui Haukivuorella, Kyyveden pohjoisilla matalilla lahdilla. Vedin puista soutuvenettä Suovunselän heinikossa kahluusaappaat jalassa, kamera kainalossa ja hiki ihon pinnassa. Yhtäkkiä vieressäni humautti niin voimakkaas ti, että suorastaan pelästyin. Kuitenkin näytti siltä, mitä Ilmatieteen laitoksen tieteellisessä selityksessä sanotaan: matalan mutaisen lahden pohjasta purkautui – ehkä liikkumiseni vuoksi – metaania, joka humautti tai jopa hulmahti ilmoille ja näkyi hetken tulenomaisena väreilynä – virvatulena. Sana virvatuli viittaa väreilyyn, häilyvyyteen ja lepattamiseen.” (Suomen luonto, 2017)

Eino Leino taas pohtii virvaliekkien syvempää olemusta ihmisessä; ”Mikä ihminen on?” kysyy Eino Leino eräässä runossaan ja vastaa: ”Virvaliekki levoton”. Virvaliekki oli kansanperinnettä, joka tunnettiin vielä tuohon aikaan. Leino kuvaa virvaliekkiä vertauskuvallisesti tarkoittamaan ihmisen pyrkimyksiä. ”*Kun virvaliekki yhdistettiin ihmiseen, tarkoitettiin, että ihminen on perusluonteeltaan sellainen, joka etsii olematonta aarretta. Leinon runo kuitenkin poikkeaa tästä tulkinnasta. Se liittyy virvaliekin ihmisen perimmäiseen olemukseen. Ihminen itse on aarre, mutta palaa niin levottomalla tulella, että ei pysty näkemään sitä. Leino tuntuu ajattelevan, että kansantarinoiden aarre on lähempänä kuin osaamme arvata.*” (Wiiskari & Lipponen 2005 77)

Eino Leinon runo Ukonlintu ja virvaliekki kertoo kuvainnollisesti virvaliekin tarinaa.

*”Ukon lintu ja virvaliekki
Aarnikotka ilman alla
liiteleikse, laateleikse,
etsivi elosijoa
Lapin tuiman tuntureilta.*

*Virvaliekki yksin yössä
vilkehtivi, välkehtivi,
singoten sinisen soihdun
matkamiesten päin menoksi.*

*Ukon lintu linnastansa
tulen allansa näkevi,
sama itsellä salama
rinnassansa rohkeassa.
Hiiden liekki yksin yössä
läikehtivi, väikehtivi,
kutsuvi kumartajaansa,
ottajata onnenkullan.*

*Kotka pitkän pilven päältä
sanan ankaran sanovi:
”Ken on, kehno, uskaltanut
sieluni sisimmän viedä?”*

*Aarreliekki aarnihaudan
haastavi sulalla suulla:
”Yhtä ylpeät olemme,
yhtä laajat lentimemme.”*

Katkelma Eino Leinon runosta Ukonlintu ja virvaliekki (Runosto 2021)

Eino Leinon julkaisema runo kertoo perinnetiedon kuvaamaa virvaliekkiä ja sen tarinaa. Virvaliekit elävät yhä kansanperinteessä kaikkialla maailmassa ja eri kulttuureissa ja niistä on noussut paljon perinnetietoa. (Suomenluonto 2017) Virvaliekkien elävyydestä kertovat ihmisten kokemukset nykypäivänä sekä kansanperinne ja runous. Perinnetiedon eläväisyydestä kertovat lukuisat laulut ja runot esimerkiksi virvaliekkien maininta Eino Leinon runossa Nocturne (1905) sekä Olavi Uusivirran kappaleessa Ukonlintu ja virvaliekki (2008).

2.2 TARUOLENTO AARNI TAI KRATTI

Suon uumenissa ja maan alla sijaitsevaa aarretta uskottiin vartioivan haltia nimeltään Aarni (aartenhaltia) tai Kratti (Agricolan jumalaluettelo), joka ei koskaan poistunut vartioimasta aarretta. Erilaisten kertomusten mukaan niiden olomuoto vaihteli. Joidenkin tarinoiden mukaan ne olivat ulkonäöltään karvaisia ja ruskean värisiä, joiden parran kerrotaan olleen vihreän homeen peitossa (Pulkkinen & Lindfors 2016, 7-8, 145) tai kovaäänisiä kummituksia, jotka makasivat suohon tai maahan haudatun aarteen päällä vahtien sitä. Sigfridus Aronus Forsiuksen runon mukaan Krattia kuvailtiin taas yksisilmäisenä otuksena. Mikael Agricolan mukaan Hämeessä palvottiin Kratti nimistä haltiaa, jonka palvojalle oli luvassa aarteita. (Forsius 2021)



Kuva 4. Juhannusyön auringon säteet korpimetsässä, Juho Haveri-Heikkilä

Juhannusyönä Aarni mielellään nosti aarteen maan pinnalle ja poltti sen päällä aarnitulta eli aarrevalkeaa. (kuva 4) Tulen tarkoituksena oli puhdistaa aarre homeesta ja liasta. Aarnivalkean avulla saattoi onnekas löytää aarteen, mutta se ei palanut kauaa eikä edes joka vuosi. Sitä, joka aarnivalkeiden avulla havitteli aarretta, joutui kohtaamaan tuonpuoleiset kauhut, kuten hirmuisen härän. Se joka uskalsi tarttua ja

pidellä tätä hirmuista härkää sarvista saattoi aamulla huomata pitelevänsä rahakattilan sangasta. Vaikka aarteen etsijöille vaikeudet olivat suuria, perinne kuitenkin säilyi, koska aarteita löytyi aina silloin tällöin. (kuva 5) Aarteet olivat ilmeisesti joko uhriantimiksi annettuja tai vainolaisten varalta kätkeytyjä. (Pulkkinen & Lindfors 2016, 7-8, 145) Suomessa Aarni on myös miehen nimi, joka viittaa aarteeseen, koska sen kantamuoto on Aarre.



Kuva 5. Aarteen olinpaikkaa etsimässä, Juho Haveri-Heikkilä

2.3 SOIDEN MERKITYS SUOJAN JA HYÖDYN ANTAJANA

Aavoille nevoille mahtuu myös suojaisia metsäsaarekkeita, kuin ne olisivat saaria meren keskellä. Suot ja etenkin maisemaa rikkovat metsäsaarekkeet ja niiden rajapinnat ovatkin suojapaikka monille kanalinnuille, sammakoille, kapustarinnalle ja esimerkiksi kurjille, mutta suolla on sijaa myös ihmiselle. (kuva 6) Rämeet tarjoavat puolukat ja korvet etenkin kuivina kesinä runsaimmat mustikkasadot. Joidenkin suotyyppien on ajateltu olevan muinaisten ihmisten ruoka-aittoja etenkin keväisin, kun ravinto on ollut lopussa ankarien talvien jälkeen. Runsaat metsäkanalintujen parvet soitimienai-kaan ovat houkutelleet metsästäjät soille. Elinkeinojen muututtua maatalouteen tukeutuviksi kuivemmat niittymäiset suot tarjosivat ruokaa karjalle. (Närväinen N, 2015)



Kuva 6. Syrjäinen piilopaikka metsäsaarekkeessa, Juho Haveri-Heikkilä

Suon tarjoamasta suojasta kertoo tarina kirjasta Suon syvä syli, Ja iltaisin enot, jonka on kirjoittanut Keijo Taskinen.

”Äiti supatti korvaani, että me tekisimme matkan, josta ei saisi puhua kellekkään. eikä kukaan saisi huomata minne menisimme. Sinä iltana uni antoi odottaa itseään.

asuimme metsän laitamalla, joten meidän oli helppo livahtaa metsän suojaan. Mutkitellen tiheiden lumettomien kuusikoiden kautta, joihin meistä ei jäänyt jälkiä, äiti johdatti meidät suolle. En ollut ensimmäistä kertaa suolla; olin käynyt suonlaidan niityillä heinää tekemässä ja reunakorvissa hillastamassa sekä välirauhan aikana isän kanssa sorsastamassa.

Mutta nyt oli talvi. Ja me paarustimme jäätyneitä rimpitä pitkin aina vaan eteenpäin. En ollut aiemmin tajunnutkaan kuinka loputtoman laaja suo oli: jänteiden, rimpien ja allikoiden verkoston katkaisivat vain siellä täällä suosta kohoavat metsäsaarekkeet. Viimein suuntasimme kohti suomen keskellä olevaa metsäsaarta. Olin edelleen aivan ymmälläni, mikä oli määränpäämme. Mutta: kihelmöivä arvoitus oli ratkeamassa, mysteeri selviämässä.

Metsäsaarekkeessa tulimme pian vaatimattoman asumuksen luo, oikeastaan se oli rinteeseen kaivettu kuoppa, jossa oli ovi, katto ja maalattia. Savu meni ulos räppänästä. Äiti koputti oveen, En ollut uskoa: meitä tervehti ovella enoni, jonka äiti oli sanonut olevan rintamalla isän kanssa. Maakuoppa oli siis Enoni piilopaikka, jossa hän tunsu olevan turvassa ja ajatteli jälleen kokoamansa itsensä – suolle. Jälleen kerran suojaan suolle” (Suon syvä syli)

3. Suo kirjallisuudessa ja suomalaisuudessa

Ehkä tunnetuin suohon liittyvä runomittelo on kerrottu Suomen kansalliseepoksen Kalevalan kolmannessa runossa, jossa nuori Joukahainen kohtaa vanhan Väinämöisen.”Joukahainen haastaa Väinämöisen tietojen mittelöön ja häviää. Väinämöinen laulaa hänet suohon - ”lauloi suohon suonivöistä, niittyhyn nivuslihoista, kankahaisen kainaloista”. (kuva 7) Pelastaakseen henkensä Joukahainen lupaa sisarensa Ainin Väinämöiselle vaimoksi. Kalevalan viimeisessä runossa Väinämöinen puolestaan tuomitsee Marjatan pojan, puolukasta siinseen, surmattavaksi ja suolle. (SKS 2021)



Kuva 7. Yötön yö suon laidalla, Juho Haveri-Heikkilä

Suo liitetään myös hyvin usein suomalaisuuteen. Suomen tunnetuimpia lausahduksia ovat Väinö Linnan sanat, joilla alkavat Täällä pohjantähdenalla kirjasarja ” Alussa olivat Suo, Kuokka ja Jussi”. Tähän lauseeseen kiteytyy oivallisesti se, että mistä syntyy suomalainen sisu, periksiantamattomuus, sitkeys, sinnikkyys ja tahdonvoima. Soista on rakennettu yhä metsäisempi Suomi kovalla työllä sotiemme jälkeen. (Hämeen Sanomat 2017)

Elokuvassa Oma maa (Markku Pölönen, 2018), joka sijoittuu vuosiin 1945 – 1952 Sodan jälkeiseen jälleenrakennusaikaan, päähenkilöt muuttavat Pohjois-Karjalaan valtion sotakorvauksena määrätylle kylmälle tilalle. Elokuvassa nuoripari aloittaa rakentamaan tilaa tyhjästä, jossa mitään ei ole valmiina. Työtä riittää tilalla, kun puut tulee kaataa itse ja pienelle maatilkulle on raivattava myös tilaa talolle, saunalle, viljelyksille ja maatilan eläimille (Karhupää S 2018). (kuva 8) Työtä hankaloittaa vielä se, että kunnollista maanviljelysmaata ei ole ja se on raivattava suosta.



Kuva 8. Metsä on ensin kaadettava talon tieltä, Juho Haveri-Heikkilä

Elokuvan suon raivaamista kuvaavassa kohtauksessa voi kokea suon raivaamisen raadollisuuden, kovan työn sekä päättäväisyyden. Toisaalta kovan työn jälkeisen palkinnon ja sen tuoman onnellisuuden sekä yhteisen päämäärän saavuttamista.

4. Suo elinympäristönä

Suomen ilmastossa sataa enemmän kuin haihtuu, ilma on viileää ja maa on pinnanmuodoiltaan suhteellisen tasainen, nämä seikat luovat otolliset olosuhteet suoelinympäristöjen syntyyn. Suomen pinta-alasta soita on noin kolmannes ja Suomi on yksi maailman soisimmista maista.

Suo on turvetta muodostava ekosysteemi. Turvetta muodostuu, kun vähähappisessa matalassa lämpötilassa kasvun osat hajoavat hitaasti. Tästä syystä kasvit, etenkin suolla runsaslukuisena kasvavien rahkasammalien tyviosat eivät maadu kokonaan. Maatumattomista kasvinosista muodostuu hiljalleen paksuneva turvekerros ja näin ollen muodostaa oman kasvupaikkansa. Rahkasammalet muodostavat laajoja kasvustoja soiden pinnoilla.



Kuva 9. Suo on mosaiikkimainen kokonaisuus, Juho Haveri-Heikkilä

Suo on haastava kasvualusta kasveille ja siksi soilla tavataan vähemmän kasveja kuin metsissä. Haasteellisen elinympäristöstä tekee runsas kosteus, vähäinen happi- ja ravinnepitoisuus sekä turpeen happamuus, joka vaikeuttaa kasvien ravinteiden saantia.

Suot muodostuvat mätäs-, väli- sekä rimpipinnoista, jotka muodostavat mosaiikkimaisen kokonaisuuden. (kuva 9) Mätäspinnan kuivemmat kasvuolot muistuttavat metsien olosuhteita. Niillä kasvaa usein varpukasveja sekä pitkiä maavarsia kasvatavia saroja. Mätäs pintojen tyypillisiä lajeja ovat tupasvilla, suopursu, suokukka ja hilla. Välipinnoilla ravinteiden saanti on kasveille helpompaa, mutta märkyys ja vedenpinnan vaihtelut haittaavat kasveja. Tyypillisiä lajeja välipinnoille ovat pienikokoiset sarakasvit sekä karpalo. Rimpipinnat ovat kosteimpia suon osia. Rimpipinnoilla viihtyvät kokonaan vedenalla viihtyvät rahkasammallajit sekä ruohot kuten raate ja rimpipinnoille sopeutuneet saralajit.

Suot määritellään eri tyypeihin. Puustoisiksi soiksi luetaan korvet ja rämeet. Korpien pääpuulaji on kuusi, mutta niissä voi kasvaa myös koivua. Korpien tyypillisiä kasveja ovat metsäkorte, korpi-imarre ja korpirahkasammal. Rämeeillä kasvaa kitukasvuista mäntyä sekä monia varpuja kuten juolukkaa, rämekasvillisuus on mätäspintaista, eli rämeeillä ei ole avovesialikoita.

Avosoihin luokitellaan letot ja nevat, jotka ovat puuttomia tai lähes puuttomia. Letot ovat avosoi- ta. Lain nojalla suojeltuja suotyyppejä, Letot ovat sammal- ja putkilokasvilajistoltaan kaikkein monimuotoisimpia soita ja niillä tavataan useita harvinaisia ja uhanalaisia lajeja. Letot ovat ravinteikkaampia suotyyppejä. Tyypillisiä kasvilajeja ovat kultasammal, heterahkasammal ja rassisammal

Nevat ovat avoimia soita, joilla väli- tai rimpipinnat ovat vallitsevia kosteus tasoja, eli pohjaveden pinta sijaitsee lähellä suon pintaa. Nevat ovat sarakasvien ja rahkasammalten valtakuntaa, jossa viihtyy myös karpalo (kuva 10).



Kuva 10. Karpalo on nevojen tyypillinen kasvi, Juho Haveri-Heikkilä

5. Soiden hyödyntäminen matkailussa

Suota tulisi hyödyntää suuremmalla potentiaalilla. Suot matkailun kohteena on hyvä tapa saada suon tarinaa ja sen tuomia hyötyjä ihmisten tietouteen. Paljon puhutaan metsistä ja järvistä mutta soiden tuomat voimavarat ovat jääneet unholaan. Suomat-kailua voidaan harjoittaa lähes jokaisella suolla, lähinnä matkailutoiminnan luonne voi rajoittaa toimintaa. Suon ei tarvitse matkailutarkoitukseen olla suojeltu tai muuten statuksella arvokas luontokohde. Paineet suosituille luonto- ja virkistyskohteille on nykypäivänä kasvaneet. Tästä syystä kohteita tulee kunnioittaa ja kohteilla tulee liikkuu pysyviä jälkiä jättämättä, jotta matkailu kohteilla olisi kestävä ja hyvien arvojen mukaista.



Kuva 11. Rauhallinen kesäyö soistuneen lammen rannalla Naarmankairassa, Juho Haveri-Heikkilä

Suo elinympäristöjen hyödyntäminen Lapin matkailussa on alimitoitettu sen potentiaaliin nähden. Suot voivat olla rauhan hakemisen kohde (kuva 11), yrttien ja marjojen keruupaikka, erilaisten hoitojen raaka-aineiden kasvualusta, myyttien ja perinnetiedon syntysija tai mielenkiintoinen tutkimuskohde, jonka eri kasvit määrittävät lähiympäristön ominaispiirteet.

Ympärivuotinen matkailu on tavoitteellista jokaisessa matkailukohteessa. Suot voivat olla yksi lukuisista mahdollisuuksista, jota voidaan hyödyntää kesämatkailun nostamiseksi Lapissa. Vuoden 2019 tilastojen mukaan Rovaniemi on toiseksi suosituin Lapin kaupunki ympäri vuotisessa matkailussa mitattuna, kun sitä verrataan käyttöasteella. Ylen mukaan alkukesän 2019 matkailijoiden määrä kasvoi 13 prosentti edellisvuoteen verrattuna (Yle.fi, 2019)

Suo voi antaa kulkijalleen nautintoa ja kokemuksia. Kauneus on aina katsojan silmissä. Suota ei ole välttämättä koettu kovin kauniina koska, siellä on aina ollut selviytymiskulttuurin ilmapiiri, suota on aina kesytetty tai valjastettu johonkin muuhun käyttötarkoitukseen kuin sen itseisarvoon. Suon ei tarvitse olla kaikkien mielestä kaunis, kunhan se ei ole tylsä ja se jää mieleen. Jotta suokokemus muuttuisi tulevilla sukupolvilla myönteisemmäksi ja suuntautuisi enemmän hyödynnettäväksi sen itseisarvon määrittämällä tavoilla olisi vanhempien ja isovanhempien vietävä lapsia metsään ja soille. Tällaisten luontokokemusten myötä arvostus ja ymmärrys arvokkaita ekosysteemejä kohtaan voisi lisääntyä?

Matkailun ja palveluntuottajien esimerkin avulla käyttää soita yhtenä ohjelmapalvelujen tuotteena kestävästi auttaa meitä hyväksymään soiden arvokkuuden. Miksi emme hyödyntäisi tätä voimavaraa enemmän.

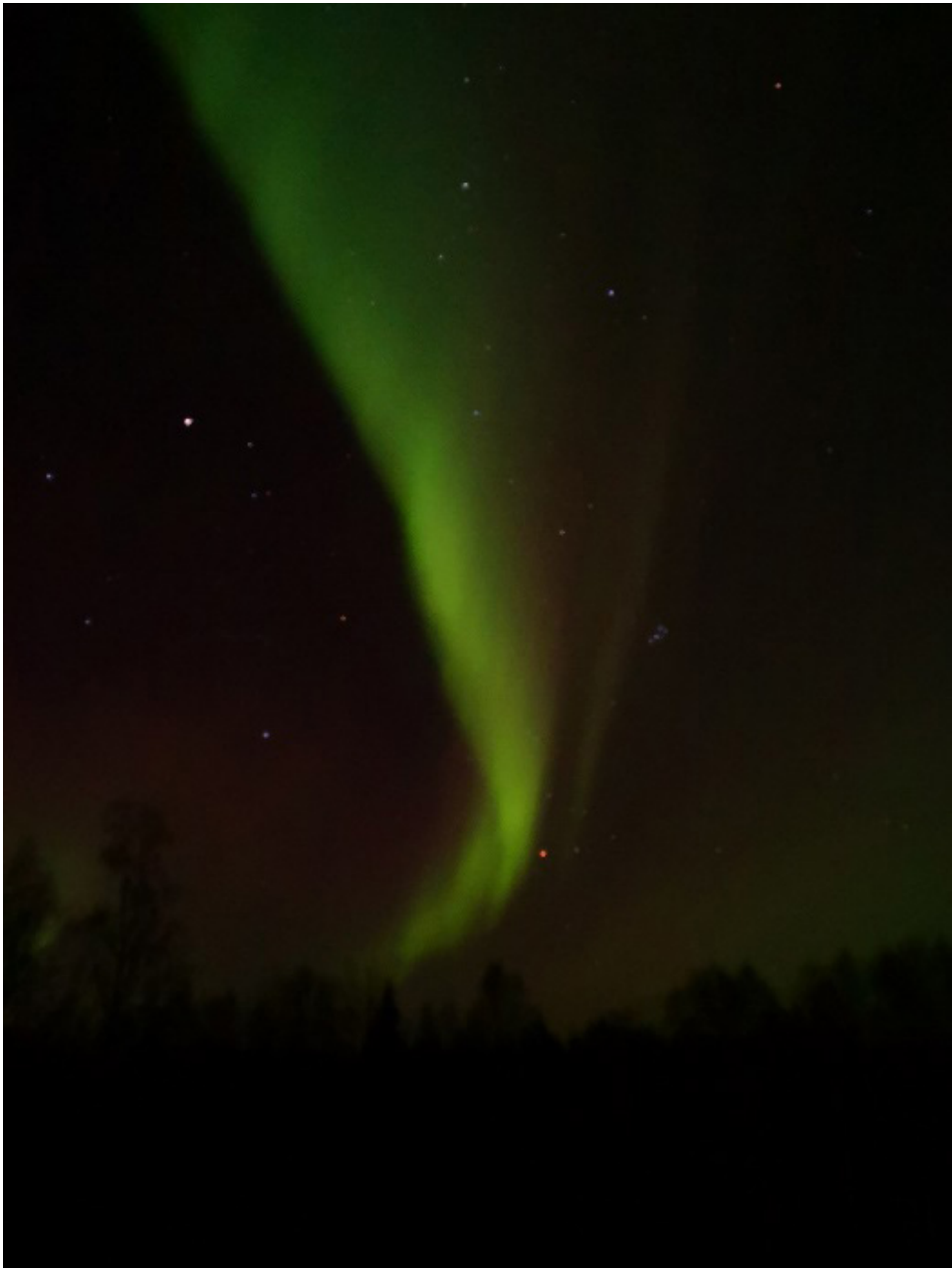
5.1 SUO ERI VUODENAIKOINA

Seuraavaksi esittelen kuvin ja sanoin eri vuodenaikoina tehtäviä aktiviteettejä suoelinympäristöissä. Omaan suokokemukseemme vaikuttavat lähiympäristömme missä olemme asuneet ja millaisia kokemuksia meillä on ja mistä näkökulmasta me niitä lähestymme esimerkiksi virkistyksen lähteenä tai tuotantoympäristönä. (Kivelä A 2006) Kuvat kertovat minun kokemukseni suosta ja sen hyödyntämisestä eri vuodenaikoina.



Kuva 12. Hiihtovaellus Luoston Pyhälätva-aavalla

Talvisin suot tarjoavat kestävä pohjan monenlaiseen talviurheiluun. Suksien avulla pääsee nauttimaan mahtavista aavoista ja pakkasen huurruttamista kelojuista ja metsämaisemista soiden reunoilla. (kuva 12) Aavat maisemat mahdollistavat myös tuntureiden ja vaarojen ihailun kaukaakin ja luo monipuolisuutta sekä elämyksellisyttä suomatkailuun. Talvisin kun illat pimenevät voidaan myös nähdä tähtien lisäksi revontulia, joiden havaitsemiseen suot mahdollistavat myös erinomaisen paikan (kuva 13). Moottoriurheilua voidaan myös harrastaa soilla, mutta se on luvanvaraista eli siihen on oltava maanomistajalta lupa.



Kuva 13. Revontulten ihailu Jompionsuolta, Juho Haveri-Heikkilä

Keväällä suo herää eloon. Monimuotoinen suo, jonka laidalla lähde sulattaa lumet ensimmäisenä maisemassa on ihanteellinen lintujen ja eliöiden elinympäristö. (kuva 14) Talven jälkeen, kun lumi sulaa pitkospuut johdattavat retkeilijän syvemmälle suoluontoon katsomaan luonnon heräämistä pitkän talven jälkeen auringonsäteiden

lämmittäessä poskia. Keväällä voidaan kerätä talven yli säilyneitä karpaloita, jotka ovat makeampia kuin syksyisin kerätyt.



Kuva 14. Keväällä suon lähde herättää elinympäristön eloon (Ylläs), Juho Haveri-Heikkilä

Kesä on soiden hyödyntämisen ruuhka-aikaa. Kesäisin keruu kauden aloittaa Hillat, jotka loistavat oranssin punaisina auringon paistaessa mättäille. Hillojen keruu voi aiheuttaa myös hillakuumeen kerääjilleen. Soilta voidaan kerätä myös monia kasveja kuten pyöreälehtikihokkeja ja raatetta. Kesäisin suolla on mukava kulkea pitkospuita pitkin ja nauttia sen karuudesta. (kuva 15) Sulanmaan aika on myös otollisin hetki opiskella erilaisia Suotyyppejä ja kasvilajeja, jolloin ymmärrys suoluontoa kohtaan kasvaa.



Kuva 15. Pitkospuut kuljettavat matkaajan suon yli Sallassa, Juho Haveri-Heikkilä

Syksyisin kiireisen kesän jälkeen on hyvä lähteä suolle vaeltamaan. Syksyisin soiden väri kirjo herää eloon ja saa aistit hereille. (kuva 17) Myöhemmin syksyllä sumuisen kosteat päivät luovat mystisen tunnelman. (kuva 16) Lokakuun alkupuolella ensimmäisten pakkasten jälkeen karpalot ovat valmiita kerättäväksi talven varaksi.



Kuva 16. Kosteä päivä Ylläksen Äkäsaivossa, Juho Haveri-Heikkilä



Kuva 17. Suon laidassa juolukoiden väriloistoa, Juho Haveri-Heikkilä

Lähteet

- Hämeen sanomat. 2017. Käsitys suomalaisesta sisusta on nuori. Hakupäivä 3.11.2021 <https://www.hameensanomat.fi/kanta-hame/kasitys-suomalaisesta-sisusta-on-nuori-ilmiana-paikallinen-sisupussi-179099/>
- Ilmatieteen laitos. Ilmakehä-ABC virvaliekki. Hakupäivä 10.12.2020 <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/ilmakeha-abc?term=Virvatuli>
- Itkonen, T. 1912. Suomalaisia mytologisia sanoja Inarista. Hakupäivä 1.11.2021 <https://journal.fi/virittaja/article/view/24847>
- Karhupää, A. 2018. Rakkaustarina, johon perisuomalaiseen tapaan alkoholi ja rintamakokemukset luovat särön. Hakupäivä 12.11.2021 <https://www.episodi.fi/elokuvat/oma-maa/>
- Kivelä, A. 2006. Suo vetää puoleensa, Esteettisen suokokemuksen mahdollisuudet matkailussa 2, 23. Hakupäivä 2.11.2021 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59489/Julkaisu_Suo_vet%C3%A4%C3%A4_puoleensa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laaksonen, P. 1995: Suokansan tarinoita 99-107.
- Lehto, L. 2014. SKS, Suomalaisen kirjallisuuden seura. Suon kutsu. Hakupäivä 3.11.2021 <http://neba.finlit.fi/blogi/suon-kutsu/>
- Linkola, M. 1995. Suo ja vanha suomalainen kansankulttuuri 93-98.
- Lipponen, O. & Wiiskanta, M. (toim.). 2005. Suomatkailuopas. Metsähallitus, Pohjanmaan- Kainuun luontopalvelut 77 – 78. Hakupäivä 10.12.2020 <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/suomatkailuopas.pdf>
- Närvänen N. 2015. Soiden mytologiaa. Hakupäivä 14.11.2021 <https://muistojenkangasniemi.wordpress.com/2015/03/12/soiden-mytologiaa/>
- Peda.net. Suomi on suomaa. Hakupäivä 12.11.2020 <https://peda.net/oppimateriaalit/e-oppi/peruskoulut/vantaa/koivukyl%C3%A4n-koulu/biologia/orava/lukuvuosi-2018-2019/ebiologia-89/e8n/1sosmek>
- Pulkkinen, R. & Lindfors, S. 2016. Suomalaisen kansanuskon sanakirja 7-8, 56, 145, 303, 404.
- Runosto - Vanhoja suomalaisia runoja 2021, hakupäivä 3.11.2021 <http://runosto.net/eino-leino/helkavirsia2/ukon-lintu-ja-virvaliekki/>
- Seppälä, A. (toim.). 1999. Suon syvä syli 71-74, 106-107.

- SKS – Suomen kirjallisuuden seura. Kalevala. Hakupäivä 1.11.2021 <http://nebu.finlit.fi/kalevala/index.php?m=1&l=1>
- Suomen luonto. 2017. 100 Päivää luonnossa: Virvatuli 51/100. Hakupäivä 11.1.2021 <https://suomenluonto.fi/uutiset/100-paivaa-luonnossa-virvatuli/>
- Yle.fi. Lapin kesämatkailu vauhdilla alkuun: 13 prosenttia kasvu. Hakupäivä 10.12.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-10894640>
- Wiiskari M & Lipponen O. 2005. Metsähallitus. Pohjanmaan- Kainuun luontopalvelut. Suomatkailluopas 73-80. Hakupäivä 10.11.2021 <https://julkaisut.metsa.fi/fi/julkaisut/show/890>

Kirjoittajan esittely

Julkaisun on kirjoittanut Juho Haveri-Heikkilä (metsätalousinsinööri). Juho työskentelee Lapin ammattikorkeakoulussa Tulevaisuuden biotalous -osaamisryhmässä luonnontuotteiden asiantuntijana ja toimii mm. luonnontuotteiden sekä metsä- ja suotyypien tuntiopettajana.



Kuva 18. Juho Haveri-Heikkilä

Julkaisussa on selvitetty suomalaisen suon tarinaa ja sen merkitystä suomalaisille. Julkaisussa käsitellään suon merkitystä kansanperinteessä, kirjallisuudessa, virkistyskäytössä sekä matkailussa. Selvitys on koottu Lappi luxus -hankkeelle hyvinvointialalla toimivien yrittäjien avuksi ja tueksi tuotteistaa suoelinympäristöä hyvinvointipalveluihin.



LAPIN LIITTO



Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-410-9